

HC 9, 12-12-2017, Romeins verbintenissenrecht

De classificatie van contracten, de vraag wat voor soort overeenkomst je eigenlijk sluit, is van groot belang in het Romeinse recht. Dit was zo omdat in Rome ieder contract met eigen acties werd beschermd. Sprak je iets af wat niet met acties beschermd was, dan had je ook geen rechtsband. De Romeinen hadden een gesloten stelsel van verbintenissenrecht. Nu is de vraag welke overeenkomsten verbintenissen scheppen, de overeenkomst is een bron van verbintenissen naast de onrechtmatige en rechtmatige daad.

Soorten overeenkomsten

Niet ieder contract is een bron van verbintenissen. Je hebt **obligatoire overeenkomsten**, dit is een overeenkomst die leidt tot het ontstaan van een obligatio. Een obligatio is een verbintenis. Het bekendste voorbeeld hiervan is de koopovereenkomst, hier moet de koper betalen en de vervreemder de eigendom overdragen. Je hebt ook **liberatoire overeenkomsten**, deze maken iemand vrij. Denk hierbij aan de kwijtschelding. Deze overeenkomst schept geen verbintenissen maar laat ze juist tenietgaan. Tot slot heb je overeenkomsten die geen verbintenissen tot leven brengen maar deze ook niet teniet laten gaan, deze overeenkomsten doen helemaal niets. Denk aan bewijs- of dadingsovereenkomsten. Dit zijn **neutrale overeenkomsten**.

Obligatoire overeenkomst

De Romeinen maakten een onderscheid tussen **eenzijdige** en **wederkerige** obligatoire overeenkomsten. De vraag die je moest stellen was: 'hoeveel verbintenissen kunnen er in potentie uit het contract voortvloeien?'. Is het antwoord meer dan een, dan heb je te maken met een wederkerige overeenkomst. Is het antwoord slechts een, dan heb je te maken met een eenzijdige overeenkomst. Een stipulatio is een voorbeeld van een eenzijdige overeenkomst. Een koopovereenkomst is een voorbeeld van een meezijdige overeenkomst. Bij bruikleen is dit lastiger, hier ontstaat maar één verbintenis (het leveren van een zaak) maar het kan zo zijn dat er na een tijdje een tegenverbintenis (kosten die noodzakelijk waren om de zaak te behouden/onderhouden) ontstaat. Deze tegenverbintenis hoeft niet maar kan wel ontstaan. Een bruikleenovereenkomst is dus een wederkerige overeenkomst.

De maatstaf die gold tussen de crediteur en debiteur uit een eenzijdige overeenkomst werden beheerst door het strenge recht, de acties die hieruit voortvloeien waren **stricti iuris**. De acties uit wederkerige overeenkomsten waren acties **bonae fidei**, deze werden beheerst door de goede trouw. Een nevenbeding is een afspraak naast de overeenkomst. Deze nevenbedingen werden in wederkerige overeenkomsten op grond van de bonae fidei onderdeel van de overeenkomst waardoor je een actie kreeg. Bij eenzijdige overeenkomsten kon je pas een nevenbeding met juridisch effect maken als zij de debiteur een verweermiddel geeft. De debiteur kreeg dan van de praetor een exceptio pacti conventi. Als crediteur kon je dit oplossen door een 'vormelijk' nevenbeding op te nemen, dit is eigenlijk een nieuwe overeenkomst in de vorm van een stipulatio.

Bijzondere overeenkomsten

Een naakte overeenkomst, **pactum nudum**, heeft geen werking. Belofte maakt schuld kenden de Romeinen dus niet. **Pacta nuda non valent**, een naakte overeenkomst is niets waard. De **contractus re** zijn de reële contracten. Dan heb je de contracten die ontstaan door woorden, **contractus verbis**. Dan de schriftelijke overeenkomsten, **contractus litteris**. En als laatste de overeenkomsten die tot stand komen door consensus, de **contractus consensu**. De restcategorie zijn de contracten zonder naam, de **innominaatcontracten**.

Innominaatcontracten

Innominaatcontracten komen tot stand als een van beide partijen de door hem te verrichten prestatie verricht, het zijn dus reële contracten. Een van deze contracten is **precarium**, ook wel bruikleen ter bedde. Je mag de grond gebruiken om niet maar de ander mag je wel op ieder gewenst moment eruit zetten. Pas bij ingebruikgeving komt dit contract tot stand. Dit geldt ook voor **do ut des**, permutatio (ruil). Zo'n overeenkomst ontstaat pas als een van beide partijen zijn prestatie verricht. **Do ut facias**, aestimatum (trödelverdrag). Dit is iets geven opdat een ander iets doet. Stel je geeft iemand je telefoon opdat een ander deze mag verkopen, de eventuele overwaarde mag diegene houden. De afspraak alleen is niets waard, pas wanneer je telefoon hebt gegeven, werkt deze do ut facias. **Facio ut des**, ik doe opdat jij geeft. **Facias ut facias**, transactio (dading). Ik doe opdat jij iets doet.

Er kan pas sprake zijn van acties als een van beide prestaties verricht is. Heeft u een blote afspraak, dan is dit niets waard. De enkele afspraak bindt niet. Als een van beide partijen zijn prestatie heeft verricht, dan heeft u de keuze uit twee acties. Je kon een **verrijksactie** instellen, de *condictio causa data, causa non secuta*. In dat geval kreeg je dus een zakje geld en niet de zaak. Wilde je wel de zaak vergoed hebben, dan kon je **nakoming** vragen, de *actio praescriptis verbis*.

Contractus re

De contractus re komen net als de innominaatcontracten tot stand. De reële contracten zijn de **mutuum** (verbruikleen), **commodatum** (bruikleen), **depositum** (bewaargeving) en **pignus** (pand). Al die contracten ontstaan pas als een van beide partijen aan zijn verplichting heeft voldaan. Als dit niet gedaan is, is er tussen partijen geen rechtsband en dus geen actie.

Mutuum

Verbruikleen is iets anders dan bruikleen. Verbruikleen is een overeenkomst waarbij de verbruikleengever de eigendom overdraagt van bepaalde **soortzaken**. De verplichting uit mutuum is het teruggeven van vergelijkbare soortzaken. Uit verbruikleen vloeit slechts één verbintenis voort, namelijk het teruggeven van vergelijkbare soortzaken. De overeenkomst ontstaat pas wanneer de andere partij de soortzaak overhandigt heeft, deze partij heeft dus geen verbintenis meer om aan te voldoen. Goederenrechtelijk gezien wordt je bezitter en eigenaar van de zaken die je in verbruikleen krijgt. Mutuum is dus een eenzijdige overeenkomst, de actie die voortvloeit uit mutuum wordt beheerst door het strenge recht. De naam van die actie is de **condictio**. Eigenlijk dus een verrijksactie. Dit kon niet als je geld had uitgeleend aan een familiezoon, de *exceptio senatusconsulti Macedoniani*.

Commodatum

Bruikleen is ook een reële overeenkomst. Bruikleen moet **om niet** zijn, anders is het huur/verhuur. De lener is houder van de zaak. De bruiklener heeft een hele hoge zorgplicht omdat hij andermans zaak gratis gebruikt, dit wordt de *custodiaplicht* genoemd. De **actio commodati directa** en de **actio commodati contraria** zijn de acties van de bruikleengever en nemer. Bij de eerste actie eist de bruikleengever zijn zaak terug. De tweede actie is een tegengestelde actie, hier kan de bruiklener een actie tegen de bruikleengever instellen. De bruiklener onderhoudt zijn zaak, deze kosten kun je verhalen op de bruikleengever. Bruikleen is dus een wederkerige overeenkomst en wordt beheerst door de goede trouw.

Depositum

Bewaargeving bestaat uit het afstaan van de zaak aan de bewaarnemer, de bewaarnemer moet dezelfde zaak weer teruggeven aan het einde van de rit. Denk hierbij aan de garderobedame bij het Colosseum. Naar Romeins recht was depositum een contract **om niet**. Betaalde je wel, dan was het een dienst en had je te maken met huur/verhuur. Depositum is naar Romeins recht niet consensueel maar reëel. De

zorgplicht van de bewaarnemer is zeer laag omdat het een gunst is aan jou. *Diligentia quam in suis rebus*, de zorgplicht zoals je deze ook ten aanzien van je eigen zaken gewoon bent te betrachten. Het contract is wederkerig, in theorie ontstaan er namelijk twee verplichtingen. Namelijk het teruggeven van de zaak door de bewaarnemer en eventueel de vergoeding van de kosten tot onderhoud van de zaak. De **actio commodati directa** en de **actio commodati contraria** zijn de acties van de bewaarnemer en geveer.

De Romeinen hebben het **irregulare depositum** bedacht. Je geeft iets in bewaring terwijl je niet dezelfde zaak terugkrijgt. Wat hier toegelaten werd, is dat je geld in bewaring gaf dat door de bewaarnemer opgemaakt kon worden. Depositum was een wederkerige overeenkomst.

Pignus

Pandrecht ontstaat pas door afgifte van de zaak aan de pandhouder. De enkele belofte is niets waard. Of er daarnaast ook een geldig pandrecht ontstaat, is een goederenrechtelijke kwestie. De pandhouder is houder met interdictenbescherming. De Romeinen kenden geen stil pandrecht, pandrecht zonder afgifte heette hypotheek. Ook pand is een onvolmaakt wederkerig contract, de pandgever kan zijn zaak terugkrijgen als hij aan zijn verplichting heeft voldaan, de *actio pigneraticia directa*. De kosten tot behoud van de zaak kunnen weer gedeclareerd worden op grond van de *actio pigneraticia contraria*.

Ik geef aan u een zaak in pand die niet van mij is. Is de pandovereenkomst geldig? JA! De overeenkomst ontstaat door consensus en afgifte. Is het pandrecht ontstaan? NEE! Niet beschikkingsbevoegd. Je hebt dus een actie uit overeenkomst maar geen zakelijke actie.

HC 10, 13-12-2017, Consensuele overeenkomsten

Contractus verbis

Het Romeinse recht kende een belangrijk contract die tot stand kwam door het uitspreken van bepaalde bewoordingen, dit is de stipulatio. Hiervoor was consensus nodig en natuurlijk de juiste bewoordingen. De praetor beschermde een stipulatie ongeacht de inhoud met een actie. Als het ging om een geldbedrag, stelde je een **condictio** in. Ging het om iets onbepaalbaars, zoals het knippen van haren, dan stelde je een **actio ex stipulatu** in. Het nadeel van de stipulatio is dat je het moest doen met iemand erbij, het was namelijk een mondelinge overeenkomst. Omdat bewijzen lastig is met mondelinge overeenkomsten stelde men ook wel aktes op waarin de stipulatio beschreven werd. De stipulatio is een eenzijdige overeenkomst, hierop is de *stricti iuris* van toepassing! Rente vragen kon dus niet, dit is namelijk een verplichting die voortvloeit uit de *bona fides*.

Veelgebruikte varianten

De kwijtschelding, **acceptilatio**. Het nadeel hiervan was dat het slechts het einde van een verbintenis ten gevolge had als deze ook voortvloeit uit een verbintenis uit stipulatio, het is dus een negatieve stipulatio. Je kunt ook een **pactum de non petendo** sluiten, hiermee creëer je niet het einde van een verbintenis maar het gevolg van dit beding om niet op te eisen is dat je een exceptie krijgt om de actie van de crediteur af te weren. Juridisch gezien is er dus een verschil tussen de kwijtschelding waar de verbintenis teniet gaat en het **pactum de non petendo**, hier blijft de overeenkomst in stand.

Stipulatio Aquiliana

Je doet twee losse stipulaties. Je begint met een schuldvernieuwingsstipulatio. De schuld uit koop verdwijnt en daarvoor in de plaats komt een schuld uit schuldvernieuwing. Hierna kun je kwijtschelden. Je hebt nu namelijk de koopschuld omgevormd tot een schuld uit stipulatio.

Stipulatieborgtocht

De bank (B) heeft een vordering uit geldleen, mutuum, op C. De schuld is 100 sestertiën. C zit echter krap bij kas maar heeft gelukkig een rijke oom A. De bank vraagt via de stipulatie aan de oom of hij wil betalen voor zijn neefje, of hij de borg wil worden. Er ontstaat nu hoofdelijke aansprakelijkheid voor A, de bank kan nu zowel A als C aanspreken.

De borg is aansprakelijk maar uiteindelijk niet draagplichtig. Als de borg betaald heeft, hoe kan hij dit dan verhalen op de crediteur? Dit noemt men **regres**. Tussen A en C kan een contract bestaan als C aan A heeft gevraagd of hij borg wilde staan. Zo'n overeenkomst heet een overeenkomst tot lastgeving. Diegene die het contract uitgevoerd heeft, A, kan de kosten verhalen op C. Als dit niet het geval is en A en C geen contractuele band hebben, dan heeft A een mogelijkheid tot regres via de **actio depensi**.

Consensuele overeenkomsten

Het uitgangspunt van het Romeinse recht was niet dat de enkele consensus per definitie bindt. Belofte maakt schuld gold niet naar Romeins recht! De belangrijkste overeenkomsten waren naar Romeins recht wel degelijk consensueel. Dit waren koop en verkoop, huur en verhuur, maatschap en lastgeving. Deze overeenkomsten zijn allen consensueel én wederkerig. De bona fide is dus van toepassing. Nevenbedingen zitten dus bij het contract in.

Koop en verkoop

Emptio venditio. Romeinen vonden dat koop niet als ruil tegen geld kon worden beschouwd. Koop is géén ruil. De Romeinen hadden per contract eigen acties. Aan de verkoper kwam de **actio venditi** toe en aan de koper de **actio empti**. Nakoming en wanprestatie kenden de Romeinen niet, enkel deze acties. De koper moet betalen. De prijs, **pretium**, moet bepaalbaar zijn. Ook moet de prijs waarachtig zijn, het moet dus in verhouding tot de waarde van de zaak staan. Is de prijs veel te laag, dan kan de koop als schenking gezien worden. Denk hierbij aan een kasteel die verkocht wordt voor een euro.

De Romeinen kennen het leerstuk van de rechtvaardige prijs. Dit leerstuk heet de **laesio enormis**. Dit is een mechanisme waarbij je als je de zaak verkoopt voor minder dan de helft van de waarde, je de overeenkomst kon vernietigen of je de koper moest laten bijstorten tot de helft van de waarde. De verkoper moet het ongestoorde bezit verschaffen, **de vacua possessio**. Dit is nog geen eigendomsoverdracht. Ook een niet-eigenaar kan het **ongestoorde bezit** verschaffen, een niet-eigenaar kan geldig een zaak verkopen! Als verkoper moet je ook **vrijwaren tegen uitwinning**, hier kom je als niet-eigenaar in de knoei. In dat geval kon de eigenaar namelijk revindiceren. Wanneer dit gebeurde, moest de verkoper de koper bijstaan om te bewijzen dat de derde ongelijk had, dit is vrijwaren tegen uitwinning. Lukt dit, dan heeft de derde pech. Lukt het niet, dan kan de koper de actie van de koper tegen de verkoper instellen tot schadevergoeding.

Lex commissoria is het beding dat als de koper niet binnen een bepaalde tijd betaald heeft, dat het eigendom automatisch terugvalt aan de verkoper. Een ander veelvoorkomend beding is het beding dat je verkoopt onder het voorbehoud van een hoger bod, de **in diem addictio**. Dit beding moet wel degelijk overeengekomen worden.

De **leer van de verborgen gebreken** is afkomstig uit de slaven- en dierenmarkt van het Romeinse recht. De baas was de aedilis curulis, de marktmeester. Hij vond dat de eigenaar van een slaaf of een dier in moest staan voor de verborgen gebreken ten tijde van de koop. Je kreeg bij een verborgen gebrek of een actie tot **prijsvermindering** of een actie tot **vernietiging**. Deze acties zijn niet gericht op een geldveroordeling maar op aanpassing van de overeenkomst.

Huur en verhuur

Locatio conductio is ook een consensueel contract. De verhuurder heeft de actio locati, huurpenningen. De huurder heeft de actio conducti, huurgenot. Koop breekt huur, **emptio tollit locatum**. Als de verhuurder de zaak aan een ander overdraagt, dan gaat daarmee de huur niet over! A en B hebben een huurovereenkomst gesloten, A verkoopt de zaak aan C die hij niet aan B wil verhuren. A en B hebben afgesproken dat als A de zaak aan een derde overdraagt, dat die derde dezelfde huurovereenkomst moet aangaan. Dit werkt niet! Koop breekt huur. B kan A hierop aanspreken! Het nevenbeding viel onder de overeenkomst tussen A en B.

Maatschap

Societas is een overeenkomst om door middel van inbreng van de partijen winst te pogen te halen, die inbreng wordt gemeenschappelijk eigendom. De inbreng kan zowel materieel als immaterieel zijn. Maatschap is een overeenkomst en geen rechtspersoon. Wanneer een van de maten iets koopt voor de maatschap, dan kan de verkoper van deze zaak enkel diegene met wie hij een koopovereenkomst heeft gesloten aanspreken en niet de andere maat! Maatschap lijdt tot verbintenissen over en weer, deze kun je van elkaar op eisen met de **actio pro socio**, de actie uit maatschap.

De maatschap is gesloten met het oog op partijen die bij de overeenkomst aanwezig zijn. Je wil je maatschap drijven met die bepaalde persoon en niet met zijn erfgenamen in geval van overlijden. Het contract eindigt dus wanneer een van de maten komt te overlijden. Je kunt de maatschap ook opzeggen, je moet dan de rekening gaan opmaken met de acties uit maatschap. En je moet de zaken van de maatschap gaan verdelen, dit kan bij de praetor als je er niet uitkomt via de **actio communi dividundo**.

Lastgeving

Mandatum is wederkerig. Je geeft bij lastgeving een taak aan iemand. Er wordt bij lastgeving niet betaald. Als dit wel gebeurt, heb je te maken met een arbeidsovereenkomst (naar Romeins recht huur en verhuur). Stel dat je kosten maakt bij het uitvoeren van de last, dan kun je deze indienen bij de lastgever op grond van de tegengestelde actie uit lastgeving, **actio mandati contraria**.

Een lastgevingsovereenkomst eindigt door het uitvoeren van de last. De eventuele vordering uit actio mandati contraria eindigt dan niet, dit kun je dan nog steeds instellen. De dood van de lastgever of lasthebber lijdt ook tot tenietgaan van de overeenkomst, je hebt namelijk die persoon gekozen om de last uit te voeren omdat je deze vertrouwt. Een lastgevingsovereenkomst kun je ook opzeggen tenzij het strijdig is met de bona fides.

Lastgeving is geen vertegenwoordiging, de Romeinen kenden geen vertegenwoordiging. Ze kenden ook geen cessie, maar gebruikten het contract van de lastgeving. Stel dat iemand zijn vordering wil cederen, dan sluit je een overeenkomst van lastgeving waar de last bestaat uit het mogen innen van de vordering. Je geeft deze persoon dus de inningsbevoegdheid. Een crediteur kan de inningsbevoegdheid tot last geven aan een derde. De derde int dus op grond van die lastgevingsovereenkomst en mag de opbrengst zelf houden.

De crediteur blijft crediteur, de derde heeft slechts de inningsbevoegdheid en geen rechtsvordering. Enkel de crediteur heeft de rechtsvordering. De praetor maakt het mogelijk om als lasthebber de inning af te dwingen door de lasthebber tot inning een actie te verlenen, de **actio utilis**. De debiteur kan ook vrijwillig betalen aan zijn crediteur, hij weet namelijk niet dat zijn vordering overgedragen is aan een derde. Hij betaalt dan ook bevrijdend tenzij er een **mededeling** is gedaan van de lastgeving tot inning.

Wanneer de crediteur dan betaling eist en de debiteur wist van de lastgeving, dan moet de debiteur zich hiertegen verweren met de exceptio doli. Doe je dit niet, dan schenk je en doe je een onverschuldigde betaling aan de crediteur. Je moet dan opnieuw betalen aan de lasthebber.

Alle benoemde adagia

Omnia iudicia pecuniaria sunt	Alle vonnissen worden in geld uitgedrukt. De rechter mag enkel een geldveroordeling uitspreken.
Confessus pro iudicato habetur	Iemand die erkent dat hij schuldig is wordt voor veroordeeld gehouden. Iemand die een bekentenis in iure heeft afgelegd staat gelijk aan iemand die al veroordeeld is. Dit lijkt ertoe dat deze persoon niet bij de rechter terecht komt.
Inter easdem partes de eadem re ne bis sit actio	Tussen dezelfde partijen over dezelfde zaak zij er niet tweemaal een actie.
Alteri stipulari nemo potest	Niemand kan voor een ander iets bedingen, je kunt niet iets afspreken voor een ander met het gevolg dat die ander dan de mogelijkheid heeft om nakoming te verlangen.
Pacta sunt servanda	Belofte maakt schuld, iedere belofte is juridisch bindend (gold niet bij de Romeinen!!)
Impossibilium nulla obligatio	Tot het onmogelijke is iemand niet verplicht, de verbintenis gaat teniet bij overmacht.
Res perit emptori	Het risico dat een zaak teniet gaat bij overmacht rust op de koper. De koper moet wel betalen terwijl de verkoper zich op overmacht kon beroepen!
Mora perpetuat obligationem	Het verzuim vereeuwigd de verbintenis.
Genus non perit	Een schuldenaar die een soortzaak moet leveren kan zich beroepen op overmacht! De soortzaak gaat niet teniet.
Casum sentit dominus	Het risico van de overmacht ligt in beginsel bij de eigenaar.
Mora ex re	Verzuim treedt in zonder een ingebrekestelling.
Coactus tamen volui	Hoewel gedwongen toch gewild. Er is sprake van een wil die er nooit zou zijn geweest als hij niet gedwongen zou zijn.
Pacta nuda non valent	Een naakte overeenkomst is niets waard.
Emptio tollit locatum	Koop breekt huur.